

Ірина Андерсон,
кандидат філологічних наук,
професор кафедри східноєвропейських мов
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0001-7013-079X
iryna-rudenko@ukr.net
Тетяна Івасишина,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри східноєвропейських мов
Національної академії Служби безпеки України
ORCID: 0000-0003-2859-6961
itavitaastra@gmail.com

МІХАЛ ГРАБОВСЬКИЙ ЯК КРИТИК ТА АВТОР ІСТОРИОГРАФІЧНОЇ ПРОЗИ XIX СТОЛІТТЯ

(НА МАТЕРІАЛІ КРИТИЧНИХ СТАТЕЙ, ЛИСТУВАННЯ ТА ПРОЗОВИХ ТВОРІВ «КОЛІВЩИНА І СТЕПИ», «ЗАМЕТІЛЬ У СТЕПАХ»)

У статті здійснено аналіз критичної, епістолярної та частково прозової спадщини М. Грабовського щодо акцептації та інтерпретації історичного роману як літературного жанру, окреслено основні його ознаки та критерії. Доведено, що основними критеріями оцінки художніх творів для критика, окрім зв'язку з народною творчістю та досконалою поетичною формою, було автентичне відтворення історичного тла, яке б максимально об'єктивно та неупереджено змальовувало історичні події. Опуси, де містився ретроспективний аналіз дійсності, критик називав історичними, адже, за його переконаннями, сучасний шедевр через кілька років матиме нову якість – історичну значущість. Історичний роман він уважав найвищим досягненням XIX ст., взірцем слугували твори В. Скотта. Досліджено, що слов'янофільські ідеї, прибічником яких був М. Грабовський, також мали вплив на його погляди стосовно історичного роману, адже прагнення відродити народну поезію через наслідування власних історичних та фольклорних творів було спрямовано на боротьбу з германізацією та європеїзацією літератури й дозволило, відтворюючи праслов'янську минувшину, краще дослідити власну минувшину, її героїчні сторінки, пам'ять про досягнення. Визначено, що завдання художньої літератури XIX М. Грабовський убачав у створенні такої художньої поезії, яка б насамперед ґрунтувалась на народній творчості, а натхнення, відповідно до поглядів митця, варто шукати в природі й історії рідного краю.

Установлено, що у своїх історичних творах М. Грабовський дотримувався власних визначених принципів. У вступі до роману «Заметіль у степах» критик констатував, що його історичні романи мають цінність на стільки, на скільки вони історично правдиві. А в передмові до «Коліїщина і степи» відзначено, що автор, перед тим як приступити до написання роману, ретельно збирав і нотував традиції, звичаї, історичні образи.

Ключові слова: історичний роман, літературна критика, історична правдивість, національні мотиви, автентичні джерела.

Iryna Anderson, Tetiana Iwasyszyna. Michał Grabowski jako krytyk i autor prozy historiograficznej XIX wieku (na podstawie artykułów krytycznych, korespondencji i powieści „Koliwyszczyna i stepy”, „Zamieć na stepach”)

Artykuł analizuje dorobek krytyczny, epistolarny i częściowo prozatorski M. Grabowskiego pod kątem akceptacji i interpretacji powieści historycznej jako gatunku literackiego, nakreśla jej główne cechy i kryteria. Udowodniono, że głównym kryterium oceny dzieł sztuki dla krytyka, obok

związku ze sztuką ludową i doskonałą formą poetycką, było autentyczne odtworzenie tła historycznego, które w sposób najbardziej obiektywny i bezstronny oddałoby wydarzenia historyczne. Opusy, które zawierały retrospektywną analizę rzeczywistości, krytyk uznał za historyczne, bo jego zdaniem współczesne arcydzieło za kilka lat będzie miało nową jakość – historyczne znaczenie. Historyczną powieść on uważał najwyższym osiągnięciem XIX w., i wzorem tego były utwory B. Scotta. Zbadano, że idee słowianofilskie, zwolennikiem których był M. Grabowski, również miały wpływ na jego poglądy, dotyczące powieści historycznej, przecież pragnienie odrodzić ludową poezję przez naśladownictwo własnych historycznych i folklorystycznych utworów było skierowane na walkę z germanizacją i europeizowaniem literatury, i pozwoliło, odtwarzając prastłowiańską przeszłość, lepiej zbadać własną przeszłość, jej heroiczne strony, pamięć o osiągnięciach. Określono, że zadaniem literatury pięknej XIX M. Grabowski upatrywał w utworzeniu takiej poezji artystycznej, podstawą której byłaby najpierw twórczość ludowa, a natchnienie, według poglądów artysty, warto szukać w naturze i historii ziemi rodzimej. Ustalono jest, że w utworach historycznych autorstwa własnego M. Grabowski dotrzymywał się własnych określonych zasad. We wstępie do powieści "Zamieć w stepach" krytyk konstatował, że jego powieści historyczne mają wartość o tyle, o ile one są prawdziwe historycznie. A w przedmowie do "Koliszczyzna i stepy" wyróżniono, że autor, przed tym jak przystąpić do napisania powieści, rzetelnie zbierał i notował tradycje, obyczaje, obrazy historyczne.

Słowa kluczowe: powieść historyczna, krytyka literacka, prawdziwość historyczna, motywy narodowe, źródła autentyczne.

Iryna Anderson, Tetiana Ivasyshyna. Michal Grabowski as a critic and author of historiographical prose of the XIX century (based on critical articles, correspondence, and novels "Koliivshchyna and the steppes", "Blizzard in the steppes")

The article analyzes the critical, epistolary, and partly prose heritage of M. Grabowski in terms of acceptance and interpretation of the historical novel as a literary genre, and outlines its main features and criteria. It has been proved that the main criteria for evaluating works of art for the critic, in addition to the connection with folk art and perfect poetic form, were the authentic reproduction of the historical background, which would most objectively and impartially depict historical events. Opuses, which contained a retrospective analysis of reality, the critic considered historical, because, in his opinion, the modern masterpiece in a few years would have a new quality – historical significance. He considered the historical novel the most significant achievement of the XIX century and took the works of W. Scott as a model. It has been shown that Slavophile ideas, which were supported by M. Grabowski, also influenced his views on the historical novel, as the desire to revive folk poetry by imitating historical and folkloric works was aimed at combating the Germanization and Europeanization of literature, and by reproducing the Old Slavic past, allowed to better explore their own history, heroic pages, and memory of achievements. It has been determined that, according to M. Grabovsky, the task of the fiction of the XIX century was to create such artistic poetry, which would be based primarily on folk art, and inspiration should be sought in the nature and history of the native land.

It has been found that in historical works, M. Grabowski adhered to his own principles. In the prelude of the novel "Snow-storm in steppes", the critic stated that his historical novels had as much value as long as they were historically truthful. In the preface to "Koliivshchyna and steppes", it was stated that the author carefully collected and wrote down traditions, customs, and historical images before writing the novel.

Keywords: historical novel, literary criticism, historical truthfulness, national motives, authentic sources.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Однією з найбільш цікавих та неоднозначних постатей у польській літературі був Міхал Грабовський (1804–1863). Визначний критик, громадський діяч, письменник-романіст, історик, етнограф, видавець, естет, польсько-

український культурний діяч середини XIX ст. У 1843 р. М. Грабовський став почесним членом Київської археологічної комісії, автором проекту заснування Товариства шанувальників мистецтва. Відомо, що саме за його сприяння вийшов цикл офортів Т. Шевченка «Мальовнича Україна». Окрім критичної діяльності М. Грабовський був ще й автором кількох історичних творів: «Тайкури» («Tajkury»), «Станиця Гуляйпольська» («Stannica Hulajpolska»), «Пан староста Каньовський» («Pan starosta Kaniowski»), «Коліїщина і степи» («Koliszczyzna i stepy»), «Пан староста Закшевський» («Pan starosta Zakrzewski»), «Заметіль у степах» («Zamięć w stepach»), а також етнографічного дослідження «Україна давня і сучасна» («Ukraina dawna i terażniejsza»).

Аналіз творчості М. Грабовського й досі є **актуальним**, оскільки сприяє глибшому розумінню генези філософсько-естетичної думки в польському романтизмі. Його літературно-критична творчість стала як предметом наслідування, так і безкомпромісного засудження, зазнавала певних викривлень, що загалом призвело до усунення його критичної та художньої спадщини з польського літературного контексту романтизму. З огляду на наведені вище аргументи вважаємо за потрібне наново переосмислити літературно-критичний доробок М. Грабовського без будь-якої упередженої оцінки цієї постаті.

Мета дослідження – проаналізувати рецепцію та інтерпретацію М. Грабовським історичного роману як літературного жанру та схарактеризувати жанрові особливості в прозовій історіографічній творчості згаданого літературного критика.

Методологічна база. Аксиологічний принцип дозволив здійснити оцінку естетичних і критичних ідей митця, частини його творчого доробку та листування; завдяки типологічному методу визначено основні підходи до типології історичного роману в критичних поглядах М. Грабовського; метод добору й систематизації матеріалу та описовий метод використовувалися з огляду на вивчення й опис критичних і прозових праць, рецензій, листування письменника.

Об'єктом нашого дослідження стали критичні розвідки, кореспонденції М. Грабовського та два його історичні твори, написані під псевдонімом Едварда Гарши: роман «Коліїщина і степи», оповідання «Заметіль у степах».

Студіюючи критичні праці М. Грабовського не можна не помітити особливої прихильності критика до історичного роману серед інших жанрів літератури загалом. Це пов'язано з особливостями літературно-критичних поглядів митця, які будуть описуватися далі. Ще до листопадового повстання молодий критик М. Грабовський у своїх літературних поглядах був союзником іншого польського критика М. Мохнацького, разом із ним виводив засади історичної та естетичної істини нової поезії, а після смерті М. Мохнацького став досить популярним та авторитетним дослідником [11, с. 7]. Відчутна різниця в розумінні двома вченими основних засад літератури сформувалася вже після поразки повстання, коли М. Грабовський перейняв консервативну позицію. Він пропагував свободу поетичної творчості романтизму на відміну від чітких норм класицистичної поезії, не поділяв думок про те, що основним завданням мистецтва було наслідувати природу. На противагу цьому стверджував, що зразки своїх витворів поет має черпати зі свого внутрішнього світу, орієнтуючись на найкращі взірці минулого.

Розглянемо детальніше критичні постулати М. Грабовського про історичний роман. Для цього маємо кілька джерел: критичні розвідки та епістолярні пам'ятки. В одному з листів до Б. Залеського (від 23 березня 1825 року) простежуємо ще виразний вплив М. Грабовським поглядів Ф. Бодіна та Ю. Німцевича на історичний роман та їх наслідування. Він уважав, що історія літератури була такою ж історією, як і політична чи будь-яка інша історія: життя народу тільки в його найпрекраснішій іпостасі [3, с. 89]. Чіткість та неупередженість історичного образу, на його думку, досягалась не завдяки підібраним деталям, а ґрунтувалася на відповідності їх до їхнього значення. Не могло бути історично правдивим те, що складало мозаїкою з деталей від різних речей [8, с. 120–121].

Роман має доповнювати історію, відкривати завісу на невідомі речі завдяки історичному контексту, а не лише повторювати, а історичність має підкорятися мистецтву. Що ж до форми твору, то про неї треба дбати кожної хвилини [8, с. 104]. Польський критик мав погляд, що історичний роман був найбільшим досягненням літератури XIX ст. Для змалювання колишньої епохи, відповідно до його аксіом, недостатньо вжити архаїчних слів, а потрібно зображувати персоналії через їхні вчинки та якості, що й складало образ минулого. Це і мав бути роман, який є жанром поезії [8, с. 111]. М. Грабовський визначав, що не варто наслідувати когось, а лише віднайти талант у собі, якщо він є, бо «наслідування Гомера не призвело до появи інших Гомерів» [8, с. 147]. Водночас митець констатував, що роман виявився найслабшим жанром тогочасної літератури з огляду на свою «історичну недосконалість» і єдиними незрівнянними романами в усі часи стануть писання В. Скотта. З огляду на це, незважаючи на недосконалість із боку висвітлення історичної дійсності, найвищим апогеєм роману він уважав саме історичний роман. Така полярність поглядів була зумовлена, з одного боку, неналежним відтворенням минувшини, а з іншого – недосяжним рівнем написання романів В. Скотта.

Нація для М. Грабовського була винятково категорією минулого, «закінченим твором», у якому був наявний лише елемент давньої слави [8, с. 128]. Такі ідеї траплялися й у статті Ф. Бодіна «Уваги над романтичною літературою, пристосованою до історії та народних звичаїв», що вийшла на шпальтах часопису «Астрея» (1823). А пізніше це повторив Ю. Німцевич у передмові до «Яна з Тенчина» (1825) [3, с. 16]. Тому варто зробити висновки, що ці зауваження були повтором та запозиченням, а не власними висновками митця.

Слов'янофільські ідеї, прибічником яких був М. Грабовський, також мали вплив на погляди критика стосовно історичного роману, адже прагнення відродити поезію через наслідування польських і слов'янських фольклорних творів було спрямоване на боротьбу з германізацією та європеїзацією літератури й дозволило, відтворюючи праслов'янську минувшину, краще дослідити власну історію, пригадати героїчні її сторінки, відновити пам'ять про спільні досягнення. Завдання художньої літератури XIX ст. М. Грабовський убачав у створенні такої художньої поезії, яка б насамперед ґрунтувалась на народній творчості, а натхнення, відповідно до поглядів митця, варто шукати в природі й історії рідного краю. Ця ідея не була новою, характерна для К. Бродзінського й Гердера, які вважали, що кожен народ має ґрунтувати й розвивати літературу на власній культурі й традиціях. М. Грабовський зазначав, що будь-яке суспільство повинно мати своє призначення і що для кожної епохи існує свій дух часу, котрий вимагає певних дій для його втілення.

Розглядаючи питання стосовно форми поезії, М. Грабовський заперечив Й. Гердера в тому, що завдання літератури змінюється відповідно до вимог епохи, коли еволюціонують цінності, поняття добра й краси. Він заперечував літературу як результат розвитку краси, а вважав її продуктом уяви, відбиття реалій та свідомості нації на певному етапі її еволюції. Беззаперечний вплив Й. Гердера маємо і в інших аксіомах М. Грабовського: наприклад, цивілізація, згідно з переконаннями критика, ґрунтувалась на гармонії історичності та духовності й відповідно виражалася в літературі. Це й були основні пункти теорії М. Грабовського. Вони базувалися на тогочасній німецькій філософії, результати якої зібрав до купи та підсумував польський критик.

Упродовж усього життя М. Грабовський прагнув зібрати й видати якомога більше автентичних документів минувшини, відкрити неупереджену історичну правду. Для цього він підбирав історичні та фольклорні свідчення, систематизував, видавав, записував та оформлював у вигляді історичної прози. Для доказу таких його намірів наведемо кілька фактів. У часописі «Петербурзький Тижневик» (№ 92, 1841), одним із найбільш активних дописувачів якого й був М. Грабовський, знаходимо оголошення, у котрому критик зазначав, що уклав угоду з якимось А. Завадським про видання у Вільнюсі зібрання історичних

манускриптів, зокрема листування Зигмунта Августа, королеви Бонни, імператриці Катерини та ін. М. Грабовський звертався зі шпальт газети до всіх, хто мав у себе подібні історичні пам'ятки, старі документи чи кореспонденції, прислати їх для оприлюднення. Оригінали таких документів видавці обіцяли повернути. Раніше в № 23 цього ж періодичного видання за 1838 р. маємо відповідь Ю. І. Крашевського М. Грабовському, де перший пропонував видати польські твори: «відчуваю потребу передрукування давніх і майже зовсім у нас незнаних, наших власних творів» [10, с. 138]. А 17 квітня 1842 року М. Грабовський писав А. Пшездзєцькому, що мав задум опублікувати певні історичні документи, які були б корисними для розуміння польської історії, і перелічував матеріали, котрі він мав: ті самі листування королеви Бони, Зигмунта Августа, книги оригінальної кореспонденції польських послів до московських за часів короля Яна Казимира, листи Я. Ходкевича, С. Жолкевського, певні універсали та багато інших джерел [3, с. 266]. Проте задум не вдалося втілити в життя.

У листі до Б. Залеського від 20 липня 1826 року М. Грабовський зауважував, що разом із колегами-літераторами Я. Креховецьким і С. Гошинським прагнув започаткувати журнал «Річник літератури і критики», більше того, окреслена була й програма до першого тому часопису: М. Грабовський мав написати розвідку про історію польської літератури від дохристиянських часів до XVIII ст., відгук на роман Ф. Бернатовича «Поята, дочка Лездейки» й прозову українську повість, назва якої в листі відсутня [3, с. 36–37]. Другий том мав бути присвячений лише історії, до того ж історії саме України, основним джерелом якої мала бути «История Малой России» Д. Бантиша-Каменського та частково праці польських науковців. Проте часопис так і не побачив світ [3, с. 362]. У черговій депеші до Б. Залеського від 4 лютого 1827 р. М. Грабовський зазначав, що мав намір створити історичний роман часів Владислава Локетка, і реалізувати це він прагнув упродовж одного року, адже найважливіші сцени на той час уже були обмірковані [3, с. 43–44]. На жаль, нічого цього не вдалося здійснити. Не реалізувалася й чергова спроба видати написаний історичний роман. 6 грудня 1841 року М. Грабовський інформував Г. Жевуського про те, що мав матеріал для трьох історичних повістей. Мова йшла про «Три розділи з народної повісті» (1839–1843 pp.), «Оточення Полоцька» (1841 р.) та про невідомий твір, що описує «часи Людовіка» [3, с. 252]. Ані рукописи, ані видання згаданих праць не відомі. Окрім зазначеного вище, в одній із епістол критик просив Г. Жевуського поговорити зі своїм сусідом Т. Букар, батько якого, С. Букар, брав участь у бойових діях ще за часів С. А. Понятовського. М. Грабовський передавав прохання, щоб С. Букар написав усе, що пам'ятав про ті часи: про військо, колір форми, прізвища полководців і т. п., аби використати це для «Домових пам'яток» [3, с. 340]. А в праці «Кілька уваг над школами поезії в Польщі» (1839) М. Грабовський взагалі запропонував народні легенди вважати історичними документами [7, с. 206]. Особливе ставлення критика також спостерігаємо до самої історії як науки й до історичного досвіду як найбільшого надбання людства. У листі до Б. Залеського від 17 лютого 1826 року літературознавець із гордістю зауважував, що «дослідження історії землі, в якій живемо, збирання народних мелодій і легенд, формування власних здібностей, кожен у своїй сфері – оце професія, яку ми заклали нашою працею» [3, с. 38].

Щодо літературного твору, то основними вимогами, на думку М. Грабовського, були два принципи – «народність» і поетична форма. Однак коли твір їм відповідав та не мав історичної правди, такий твір нічого для критика не був вартим. Отже, він виводив ще одну норму – принцип історичної правди [2, с. 77]. Із прихильністю критик ставився до прозових творів, заснованих на історичних фактах або реальних подіях. Наприклад, у рецензії на «Згадки про королеву Варвару» М. Балінського літературознавець дякував авторові за те, що дав раду такому обсягові роботи й зібрав усі можливі джерела, котрі стосувалися життя королеви та не були до того часу опрацьовані. М. Грабовський підсумовував, вважаючи подібні праці надбанням народу, який володів наукою й літературою на дуже високому рівні [9, с. 524]. Серед авторів історичних романів у Польщі М. Грабовський виділяв

О. Броніковського, Е. Баратинського, Ф. Бернатовича. В основній своїй масі польські історичні романи критика не задовольняли упередженими поглядами на події минулого, відсутністю вміння змальовувати персонажі та місцевість, недостовірністю історичних фактів [8, с. 147]. Досить високо оцінив польський літературознавець також історичний роман В. Гюго «Собор Паризької Богоматері», який став взірцем романтичної поезії у Франції. Тавруючи пізніші праці В. Гюго й засуджуючи «шалену літературу», М. Грабовський позитивно виділяв із неї «Собор Паризької Богоматері» [4, с. 71].

М. Грабовський на цьому не спинився, називаючи народне віршування «історичним» і відстоюючи думку, що В. Скотт «натрапив на найправдивіший рід поезії нашого століття» [4, с. 215]. Завдання літератури XIX ст. М. Грабовський убачав саме в «утворенні національної поезії» [8, с. 106], а точніше, національних поезій, і така література мала перейняти виразно-експресивні риси свого народу разом із проникненням в історичну дійсність. У такий спосіб, критик вивів додаткову норму, що історична поема ґрунтується на трьох засадах: ретельному вивченні історії й спробі зрозуміти її краще, ніж літописці; поділі історії на правдиву й видуману; поданні всього з поетичним смаком [3, с. 234].

Ще одне джерело для створення зразків високої поезії М. Грабовський знаходив у християнських житіях: «Всяка релігійна, історична чи будь-яка інша поезія є продуктом уявлення, що, у свою чергу, є творчою силою, яка не може мати остаточного зразка і правила, бо не була б уявленням. Треба або прийняти мистецтво з цією свободою, або його зректись, третього немає. Рисую релігійної поезії є не що інше як природа натхнення. <...> Католицький костюл <...> пішов у цій мірі сміливішим і впевненішим кроком, ніж усі критичні та естетичні погляди, які не можуть зрозуміти, що поезія є ні в чому іншому як у натхненні» [3, с. 285].

Що ж до самого жанру роману, то для М. Грабовського будь-який роман зводився саме до історичного. Критик ділив цей жанр на історичний і побутовий; проте останній через кілька років стане теж історичним. А от за героя історичного роману належить уважати народ. Історичний роман є лише вільною формою відтворення чи написання історії [8, с. 126]. Аналізуючи критичний нарис М. Грабовського про творчість М. Гоголя, варто зауважити, що значна частина цього нарису у формі листа належить літературознавчим роздумам М. Грабовського щодо теоретичних особливостей історичного роману. Адресат уважав його продуктом XIX ст. і розцінював як твір, який має писатися глибоко освіченою людиною. Щоб описати історичну подію, на думку М. Грабовського, не досить лише взяти якийсь історичний факт, а потрібно його досконало вивчити, аби розум автора уявляв це в поетичних «фарбах», і лише тоді віршування та дійсність стануть одним і тим же, і «картинка» набуде життя в поезії. Критик наголошував, що історичний роман – це гра самої історії перед очима, тому дуже важливо, щоб драма відбувалася в природних умовах, а введення до твору історичної події чи постаті ще нічого не значить [1, с. 56]. На думку М. Грабовського, історична правда полягала в розумінні епохи і її цілісності [8, с. 110]. Отже, поезія була продуктом історичного розвитку людства [8, с. 59], а цивілізація виражена в слові – літературою. «Зрілість таланту, – зазначав він у листі до К. Подвисоцького від 17 серпня 1838 року – як і будь-яку іншу зрілість, дають лише роки та наполеглива практика. Якщо цього немає, єдиним джерелом до пришвидшення набуття цієї зрілості є студіювання історії, тобто присвоєння собі досвіду інших. Як на мене, інші книжки є небезпечними для людини, яка хоче стати оригінальним письменником» [3, с. 68]. А в листі до Г. Жевуського від 28 березня 1841 р. М. Грабовський констатував, що, навіть якщо з роману історії ми не навчимося, роман може заохотити до її вивчення, призматичним світлом розмалювати світ народної історії та побуту: «можливо, я впав у цю крайність, подоланий давнім методом моїх учителів-романістів, які сухо трималися історії, і навіть історії не в джерелах, а в різних компіляціях. Я ж усюди шукав лише поетичний ефект [...] Слава Тарши загине, але заслуга залишиться; і лише цього я прагну» [3, с. 213–214].

Аналізуючи твори «Заметіль у степах» та «Коліївщина і степи» варто зазначити, що вони також мають свої особливості. У вступі до оповідання «Заметіль у степах» М. Грабовський констатував, що його історичні праці мають цінність настільки, наскільки вони історично правдиві. А в передмові до «Коліївщина і степи» відзначено, що автор, перед тим як приступити до написання роману, збирав і нотував традиції, звичаї, історичні образи. У творі це все подано так, як це вдалося зібрати авторові, бо якщо викинути деякі цитати, то це вже не буде історичний роман. Окрім того, письменник заявив, що наміри в нього якнайдобріші, проте бракує йому майстерності. У цих свідченнях знаходимо підтвердження тих постулатів стосовно історичного роману, про які написано вище.

Обидві ці історіографічні праці містять автобіографічні елементи. Наприклад, у романі «Коліївщина і степи» наратор повідомляє, що він читав господареві маєтку, у котрому зупинився, твори Б. Залеського, С. Гоцинського, А. Мальчевського [5, с. 35]. Можна зробити припущення, що це дійсно мало місце, коли М. Грабовський гостював у певних представників польської інтелігенції під час неодноразових мандрів Україною. У цьому творі присутній гетеродієгетичний наратор в екстрадієгетичній ситуації, тобто мова ведеться від першої особи, але наратор не є безпосереднім учасником подій, а лише співрозмовником чи спостерігачем. У другому ж оповіданні – «Заметіль у степах» – бачимо гомодієгетичного наратора, тобто оповідач є основним учасником подій, про які розповідає.

М. Грабовський в уста пана Жулинського, одного з героїв твору «Коліївщина і степи», уклав репліки, котрі свідчать про власні захоплення автором-наратором історією України: що в Україні «традиція мовчить під зораною могилою, розвіюється вітром над полем, прилипла до стріхи селянина» [Там само, с. 21–22]. А «невмілі поети натворять ідеали козаччини і України, які ні на що не схожі, викривляють історичну дійсність, і замість розвитку фальшують природну суть цих речей, цих місць своєю поезією» [Там само, с. 23].

Видається цілком імовірним і те, що автобіографічним елементом в оповіданні «Заметіль у степах» є факт, що його батько займався адвокатською діяльністю, мав капітал у відсотках та семеро дітей у сім'ї. Адже з біографії М. Грабовського відомо, що його батько «був потомок значної великопольської крові», заслужений російський штаб-офіцер [3, с. 355–356]. Тобто навіть у таких незначних деталях М. Грабовський дотримувався власного принципу історичної правдивості.

Висновки. У листуванні М. Грабовського за 1824–1860 рр. згадано шість художніх творів власного авторства, які не збереглися, публікація численних історичних документів (листування королеви Бони, Зигмунта Августа, Яна Казимира, різні універсали тощо), котрі не були втілені в життя.

Установлено, що основними критеріями оцінки художніх творів для критика, окрім зв'язку із народною творчістю та досконалою поетичною формою, було автентичне відтворення історичного тла, яке б максимально об'єктивно та неупереджено змальовувало історичні події. Опуси, де містився ретроспективний аналіз дійсності, критик уважав історичними, адже, за його переконаннями, сучасний шедевр через кілька років матиме нову якість – історичну значущість. Історичний роман він потрактовував як найвище досягнення XIX ст., і взірцем слугували твори В. Скотта. Отже, як видно з усього наведеного вище, домінуючими аксіологічними категоріями для М. Грабовського в літературі була відповідність історичним фактам, так звана «історична правда» та наявність власне польських або загальнослов'янських фольклорних мотивів. Саме на цих засадах і ґрунтувалися його прозові історіографічні твори, які залишаються відкритим предметом для подальшого аналізу.

Список використаних джерел та літератури

1. Грабовській М. Письмо Грабовскаго о сочинениях Гоголя. *Современник*. Санкт-Петербург, 1846. № 1. Т. 41. С. 49–61.
2. Юровська О. Куліш і Грабовський. *Україна: науковий журнал українознавства* / за ред. М. Грушевського. Київ: Державне видавництво України, 1929. Кн. 36. С. 72–84.
3. Bar A. Michała Grabowskiego listy literackie. Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1934. 450 s.
4. Chmielowski P. Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Warszawa, 1902. 583 s.
5. Tarsza E. Koliszczyzna i stepy. Wilno: nakład i druk T. Glücksberga, 1838. 155 s.
6. Tarsza E. Zamięć w stepach. Petersburg: druk Jozafata Ohryzki, 1862. 150 s.
7. Grabowski M. Kilka uwag nad szkołami Poezji Polskiej (z powodu artykułu o Ukrainomanii). *Tygodnik Petersburski*. 1839. № 36. S. 203–206.
8. Grabowski M. Literatura i krytyka. Pisma M. Gr. Wilno: nakład i druk T. Glücksberga, 1837. T. I. 145 s.; 1838. T. II. 366 s.; 1840. T. III. 181 s.
9. Grabowski M. Pamiętniki o Królowej Barbarze żonie Zygmunta Augusta. P. Michała Balińskiego. *Tygodnik Petersburski*. 1840. № 93. S. 523–524.
10. Kraszewski J. I. Do M. Gr. Odpowiedź na kilka słów w № 10 t.r. Tygodnika umieszczonych. *Tygodnik Petersburski*. 1838. № 23. S. 138.
11. Szmydtowa Z. Wstęp. *Polska krytyka literacka (1800–1918). Materiały*. Warszawa: PWN, 1959. T II. S. 5–16.

References (translated & transliterated)

1. Grabovskiy, M. (1846). Pismo Grabovskago o sochineniyah Gogolya [Grabovsky's letter about Gogol's works]. *Sovremennik – Contemporary*, 1 (Vol. 41), (pp. 49–61). Sankt-Peterburg [in Russian].
2. Yurovska, O. (1929). Kulish i Hrabovskiy [Kulish i Grabovskij]. M. Hrushevskiy (Ed.), *Ukraina: naukovyi zhurnal ukrainoznavstva – Ukraine. Science Journal of Ukrainian News*. (Vol. 36), (pp. 72–84). Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy [in Ukrainian].
3. Bar, A. (1934). *Michała Grabowskiego listy literackie [Mykhajla Grabowskiego literary letters]*. Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności [in Polish].
4. Chmielovskiy, P. (1902). *Dzieje krytyki literackiej w Polsce [The history of literary criticism in Poland]*. Warszawa [in Polish].
5. Tarsza, E. (1838). *Koliszczyzna i stepy [Kolishchyzna and steppe]*. Wilno: nakład i druk T. Glücksberga [in Polish].
6. Tarsza, E. (1862). *Zamięć w stepach [Blizzard in steppe]*. Petersburg: druk Jozafata Ohryzki [in Polish].
7. Grabowski, M. (1839). Kilka uwag nad szkołami Poezji Polskiej (z powodu artykułu o Ukrainomanii) [A few remarks on the schools of Polish Poetry (because of the article about Ukrainomania)]. *Tygodnik Petersburski – Petersburg Weekly*, 36, 203–206 [in Polish].
8. Grabowski, M. (1837–1840). *Literatura i krytyka. Pisma M. Gr. [Literature and criticism. Writings M. Gr.]*. (Vols. 1–3). Wilno: nakład i druk T. Glücksberga [in Polish].
9. Grabowski, M. (1840). Pamiętniki o Królowej Barbarze żonie Zygmunta Augusta. P. Michała Balińskiego [Diaries about Queen Barbara, the wife of Zygmunt August. P. Michała Balińskiego]. *Tygodnik Petersburski – Petersburg Weekly*, 93, 523–524 [in Polish].
10. Kraszewski, J. I. (1838). Do M. Gr. Odpowiedź na kilka słów w № 10 t.r. Tygodnika umieszczonych [To M. Gr. The answer to a few words in No. 10 t.r. Weekly placed]. *Tygodnik Petersburski – Petersburg Weekly*, 23, 138 [in Polish].
11. Szmydtowa, Z. (1959). Wstęp [Introduction]. *Polska krytyka literacka (1800–1918). Materiały – Polish literary criticism (1800–1918). Materials*. (Vol. 2), (pp. 5–16). Warszawa: PWN [in Polish].

Статтю отримано 27.09.2021 р.

Прийнято до друку 28.10.2021 р.